

לשמוע קול תורה – מצווה בפרשה

פרשת וישב

מלשינות

הלשנה נחשבת לעבירה חמורה ביותר בכל חברה. גם בהלכה היהודית האיסור לדבר לשון הרע וללכת רכיל הוא איסור חמור, אך בד בבד ישנה חובה לדווח על אדם המזיק לזולתו – כדי למנוע פגיעה בחלשים. וכך נאמר בתורה:

"לא תלך רכיל בעמיק לא תעמד על דם רעך אני ה'" (ויקרא יט, טז).

מה הקשר בין שתי ההוראות בפסוק? הרמב"ם פירש שאסור לדבר לשון הרע ואסור לקבלו משום שהוא עלול להביא חלילה לשפיכות דמים.¹ אולם יש פירוש נוסף, המובא בחזקוני (ויקרא שם):

"לא תלך רכיל, אבל אם שמעת עצה על חברך להרגו לא תעמוד על דמו, אלא הודע לו העצה".

החזקוני מבהיר כי כשם שציוותה התורה להימנע מרכילות, כך ציוותה לספר לשון הרע למען הצלת הזולת, והוסיף וכתב הפתחי תשובה:

"וראיתי להזכיר פה על דבר אשר כל ספרי המוסר הרעישו העולם, על עון לשון הרע. ואנכי מרעיש העולם להיפוך, עון גדול מזה, וגם הוא מצוי יותר. והוא מניעת עצמו מלדבר במקום הנצרך, להציל העשוק מיד עושקו..." (אורח חיים סימן קנו).

נראה אפוא שישנה הלשנה האסורה בתכלית האיסור, וישנה הלשנה מותרת ואף הכרחית. כיצד נבחין בין השתיים? נבחן זאת מתוך התבוננות בסיפור יוסף ואחיו.

יוסף הלשין על אחיו וסיפר לאביו על מעשיהם הרעים, ככתוב:

"ויבא יוסף את דבתם רעה אל אביהם" (בראשית לז, ב).

התורה אינה נוקטת עמדה מפורשת ביחס לדבריו של יוסף, אם נכון פעל אם לאו, אך הביקורת הנרמזת כלפיו בהמשך עשויה ללמד גם על ראשית דבריו. כשיוסף מספר לאחיו על החלומות אשר חלם הם מגיבים בדברים קשים:

"ויאמרו לו אחיו המלך תמלך עלינו אם משול תמשל בנו?! והתורה מעידה: "ויספּו עוד שָׁנָא אתו על חלמתיו ועל דבריו" (שם פס' ח).

התוכחה נשנית ביתר שאת בגערת יעקב ביוסף, בספרו לו על חלומו השני:

"ויגער בו אביו ויאמר לו מה החלום הזה אשר חלמת הבוא נבוא אני ואמך ואחיק להשתחות לך ארצה?! (שם פס' י).

איננו חושדים חלילה ביוסף ששיקר בדברו על אחיו, ולכן לכאורה טוב עשה כשסיפר לאביו על מעשיהם – הרי כך יוכל האב לטפל בבניו, למנוע מהם להוסיף לחטוא ולעזור להם לשוב למוטב.

¹ "המרגל בחבירו עובר בלא תעשה, שנאמר 'לא תלך רכיל בעמיק'. ואף על פי שאין לוקין על דבר זה עון גדול הוא וגורם להרוג נפשות רבות מישראל, לכך נסמך לו 'ולא תעמוד על דם רעך'. צא ולמד מה אירע לדואג האדומי" (רמב"ם הלכות דעות ז, א).

ואולם סיפור החלומות מעיד שכבר מלכתחילה לא היו מניעיו של יוסף טהורים לגמרי. לא הרצון לשקם את אחיו עמד לנגד עיניו, אלא הרצון להראות לאביו שהוא שונה מהם – ושהוא היחיד שפועל בהתאם לערכי המשפחה.

מכאן נלמד שגם דיבור טוב במהותו עשוי להביא לצרות ולקלקול אם המניע לקיומו איננו כשר למהדרין. תוכחה היא מצווה גדולה, הצלת עשוק מיד עושקו היא חובה גמורה – אך הלשנה הנובעת מרצון לקידום עצמי אינה אלא עבירה.

שאול דוד בוצ'קו